

MURAI GYÖRGY

A 110 éves vízjogi törvény

Az ezredforduló nem kerek, nem születtek méltató írások, sem megemlékezések – mi teszi mégis időszerűvé, fontossá a vízjogi törvény létrejöttének felidézését?

Az a tény, hogy az ezredfordulóra az édesvízi erőforrások minőségének és ellátásának védelme, a velük való gazdálkodásnak és felhasználásuknak integrált megközelítése a globális problémák körébe emelkedett. Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferenciája 1992-ben Rio de Janeiróban dokumentumot fogadott el „Feladatok a XXI. századra” címmel, és ebben önálló fejezetet szentelt a víznek. Általános célként jelölte meg az édesvíz-szükségletek biztosítását a fenntartható fejlődés érdekében.

A jövő századi követelmények tükrében elégtétellel nyugtázhatjuk, hogy a magyar vízügyi szolgálat már a múlt század végén, kellő időben hozzáfogott alapvető feladatainak ellátásához. A vízjogról szóló 1885-ös törvényt június 14-én hirdették ki és 1886. január 1-jétől lépett hatályba. Bevezetése és tényleges alkalmazása azonban több paragrafus esetében haladékot kapott, mintegy türelmi időként. „A törvény életbeléptétől számítandó két év alatt az alispán vagy polgármester köteles a hivatalos lapban és az illető vidéken megjelenő jelentékenyebb lapokban háromszor közreadandó, s a községekben is közzéteendő hirdetményben a fennálló víziművek és a vízhasználati jogosítványok tulajdonosait felszólítani, hogy az általa kijelölt határidő alatt a jogosítványaikra vonatkozó engedélyt mutassák be.”

A törvényből a kétféle tulajdon megkülönböztetése tűnik ki: a magántulajdoné és a köztulajdoné. A magántulajdonra nézve: a vízvezetékek (csatornák, árkok, csövek és hasonlók) a vízvezetési joggal együtt azon ingatlanok tartozékát képezik, melyek szolgálatára rendeltetve vannak; a vízen úszó, de állandóan parthoz kötött építmények, melyek parton lévő építményhez tartoznak, egy dolognak tekintetnek; a vizek partja és medre a parti tulajdonos tulajdona és parti tulajdonának (birtokának) elválaszthatatlan része, a birtokhatár a meder középvonala; természetes iszapolások és a mederben támadt szigetek a parti birtok növedékét jelentik; a meder és a part tulajdonosa tulajdonjogát csak a vízhasználatok sérelme nélkül gyakorolhatja; ha a víz ereje által valamely birtoknak felismerhető része elszakíttatnék, tulajdonjoga megmarad; ha a folyóvíz medrét hirtelen elhagyja, birtokosai az eredeti folyást visszaállíthatják. A köztulajdonra nézve: a birtokos mások kárára a víz fölött nem rendelkezik; a hajózás mindenkinek szabad; a rendes házi szükségletekre, ültetvények öntözésére vizet meríteni, itatni, mosatni, úsztatni, fürdeni és jeget vágni a hatóság által kijelölt helyen mindenkinek szabad; vízhasználat csak a hajózás, tutajozás és faúsztatás sérelme nélkül gyakorolható; országos határt képező, valamint hajózható és tutajozható folyók szabálya-

zását, partjainak védelmét az állam bármikor eszközölheti, a víz természetes lefolyását a terület birtokosa túrni tartozik.

Az *általános határozatok* 9 paragrafusa átfogóan értelmezte a tulajdon jellegét és konkrétan határozta meg az egyedi tulajdonjoghoz kötődő követelményeket. A 3. § a hajómalmok esetében a vízikönyvbe való bevezetést nem írta elő, s a későbbiekben a közmunka- és közlekedésügyi miniszter külön rendeletben szabályozta jogviszonyukat és engedélyezésüket, elhelyezésüket és nyilvántartásukat, valamint a hajómalom-tulajdonosok köteleességét.

Az első fejezet a *vízhasználatokról* rendelkezett, a 10–17. § a szabad rendelkezés alatt álló vizekről, a 18–39. § a hatósági rendelkezés alatt álló vizekről. A tulajdonjog kérdése itt a magánvizek és közvizek formájában jelentkezett. A forrásból, talajvízből vagy csapadékból származó vizek a birtokosnak csak a birtokhatárig engedtek szabad rendelkezést. Ahol tartós szükség mutatkozott a vízre, ott a hatóság a birtokos szabad rendelkezési jogát is korlátozhatta, ezzel biztosítva a víznek ivásra, itatásra és házi célokra való fordítását a tulajdonos kártalanítása mellett. A 14. § az életrendes szükségleteire vizet szolgáltató kutak építését a saját birtokon szabadon engedélyezte. A 15. §-ban szereplő fúrások, galériák és artézi kutak létesítését a földművelésügyi miniszter csatlakozó rendeletben szabályozta. Ebben alapvető célként a könnyelmű kútúrás és vízpazarlás megszüntetését jelölte meg, biztosította szakértők (geológus, kultúrmérnök) bevonását az engedélyezési eljárásba, és a közegészségügyi szolgálat részvételét is az új kutak létesítésében. A 16. §-ban az ásványvizekre és a gyógyforrások vizeire a földművelésügyi miniszter szakértők bevonásával védterületet jelölt ki, és belügyminiszteri engedéllyel kellett a kérelmezőknek igazolnia, hogy az adott víz ásvány-, vagy gyógyvíz. A belügyminiszteri rendelet kitért az ásványvizek töltésére, dugaszolására s a gyógyforrások kezelésére, majd néhány év múlva a fürdők és gyógyhelyek felügyeletére, a fürdők, gyógyhelyek és ásványvizek kimutatására. 1901-ig védőterületi engedélyokiratot 40 ásványvízű gyógyforrás kapott. Sótartalmú vizek esetében a sójövedékről szóló törvény, egyes ásványvizek esetében a bányatörvény volt mérvadó.

A hatósági rendelkezés alatt álló vizeken a 19. § rögzítette a hajózás szabadságát mindenki számára. A tutajozás és faúsztatás a korábbi születésű erdőtörvény alapján általában szabad gyakorlatot élvezett, most különböző szabályozó rendeletekkel egészült ki. A 21. § komp üzemeltetését vagy rév felállítását a saját területen akkor engedélyezte, ha nem akadályozta a hajózást, tutajozást és faúsztatást. A közhasználatra szolgáló berendezések létesítését 5 évvel később speciális szabályozási formulák bevezetésével kapcsolták össze. A 22. § a halászatról szólt, amelyet 1888-tól a XIX. törvénycikk és végrehajtási rendelete teljesített ki. A bányavizekre a bányatörvény előírásai vonatkoztak. A 24. §-t az első környezetvédelmi intézkedésnek is tarthatjuk, hiszen első mondata így szólt: „A vizeknek ártalmas anyagokkal való megfertőztetése tilos.” A kender és a len áztatását később ugyancsak szigorú szabályok közé szorították, s a kihágást elkövetőkre 200 koronáig terjedő pénzbüntetést is kiszabhattak. A 25. § a rendes házi szükségletekre, ültetvények öntözésére a vízmerítést, itatást, mosatást, úsztatást, fürdést, jégvágást a hatóság által kijelölt helyen mindenkinek szabadon engedélyezte, minden más cél esetén viszont hatósági engedélyhez kötötte a tevékenységet. A 28. § a parti birtokos elsőbbségét hangsúlyozta, utána következtek a vízfolyás fenntartásához hozzájáruló és más birtokosok. Vízügyi rendezések, lecsapolások következtében beálló korlátozások esetére kártalanítást helyeztek kilátásba, iparvállalatoknál pedig részleges használati időt léptettek érvénybe. Az öntözés feltételeit is megszabták (pl. legalább 30 évre).

A második fejezet a *vízi munkálatokkal* foglalkozott a 40–56. paragrafusokban. A 40. § előírta, hogy a meder és a partok jó karbantartása a meder- és a parti birtokosoknak kötelessége, de a jó karbantartás költségeihez mindazok hozzájárulni tartoznak, kik abból hasznot húznak; a hozzájárulás arányát a hatóság határozza meg. Miután a hozzájárulás mértéke vitákat váltott ki, 1896-ban a földművelési miniszter rendeletben részletesebb szabályozást adott. A 45. § a hajózható és tutajozható folyók és az országos határt képező vízfolyások esetében mindenkor az állam jogává tette a meder tisztítását és a part védelmét. A 46. § az állami kezelés alatt álló folyókon a tulajdonosi, társulati építkezések költségeihez vállalta az 1/3-os állami hozzájárulást. Az ármentesített területek birtokosait kötelezték a magasabb területekről érkező csapadék, talajvíz lefolyásának biztosítására

és esetleges visszatartására addig, amíg a folyó vízállása a leeresztést meg nem engedi. Az 56. § a vízmosások meggátlására területek kisajátítását is lehetővé tette az 1881-es kisajátítási törvény alapján.

A harmadik fejezet a *vízi szolgalmak* kérdéskörét tartalmazta az 57–67. §-ban. A 60. § a következőképpen fogalmazott: „A szolgalom joga magában foglalja mindazt, ami annak gyakorolhatására szükséges. A szolgálommal terhelt terület birtokosa tehát túrni tartozik, hogy birtokán az érdekeltek a szolgalom megállapítása alkalmával kijelölt úton a vízhez jussanak, a szükséges tisztításokat és javításokat eszközölhessék. A szolgálommal terhelt terület birtokosa ellenben követelheti, hogy a területén átvezető csatorna vagy árok mindig tisztán tartassék, s azok partjai is a szolgálomra jogosítottak költségén jó karban tartassanak.” A 66. § a parti birtokost kötelezte a tutajozható és hajózható folyók mentén a vontatóút meghagyására, a kikötők hozzáférhetőségének és a vízi rendőri tevékenységnek biztosítására.

A negyedik fejezet a *vízi társulatokkal* kapcsolatos szervezeti és gyakorlati tennivalókat rögzítette a 68–155. §-ig. Kétségtől ez volt a legterjedelmesebb és legrészletezőbb része a vízjogi törvénynek. A hosszú évek gyakorlata számos problémát vetett fel, s ezzel a törvénynek foglalkoznia kellett. Az 1885. XXIII. tc. értelmében víztársulatot alakíthattak: vízrendezés (mederszabályozás, partbiztosítás, árvédelem és ezzel kapcsolatos vízelvezetés) és vízhasználat (öntözés, alagcsövezés, lecsapolás, sankolás, mocsárkiszáritás) céljából.

Az ötödik fejezet a 142–155. §-ig *vízrendőri intézkedéseket* taglalta.

A hatodik fejezet a *hatóságok és eljárás* feladatait fogta össze a 156–183. §-ban. A törvény szerint a felmerülő ügyekben a közigazgatási hatóság volt illetékes, azonban néhány esetben a bíróság döntésére volt szükség (tulajdonjogi kérdések, kártérítési ügyek). Engedélyezési ügyekben az elsőfokú hatóság a megyei alispán, vagy a város polgármestere, másodfokú hatóság ugyanazon törvényhatóság közigazgatási bizottsága volt, harmadfokú hatóság, amely végérvényesen határozott a vízhasználati ügyekben, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, vízrendezési ügyekben, ármentesítésben a közmunka- és közlekedésügyi miniszter. A 161. § az engedélyezési kérvény elkészítéséhez előírta, hogy rajzokkal és tervekkel felszerelt okmányt nyújtsanak be, amely kellő részletességgel az összes fontos adatot rögzíti. 1890-ben a gyakori visszaélések miatt a vallás- és közoktatási miniszter rendeletben intézkedett a mérnöki cím használatáról. „Az okleveles mérnöki címet csak azok használhatják, akik az 1850. év előtt a budapesti tudományegyetemmel kapcsolatban fennállott mérnöki intézettől mérnöki oklevelet, 1850-től kezdve pedig a magyar királyi József műegyetemtől mérnöki abszolutóriumot vagy mérnöki oklevelet, vagy a magyar királyi József műegyetemmel egyenragu külföldi műegyetemtől mérnöki oklevelet nyertek. A földmérői oklevelek nem jogosítanak mérnöki cím viselésére.” Amikor a határozat jogerőre emelkedett, akkor állították ki az engedély-okiratot, melyen szerepelt az engedélyes neve, a víz és a hely, a munkálat vagy használat célja, az engedély tartama, a vízmennyiség, s az esetleges különös feltételek. Az engedélyezett víziművet elkészülte után hatóságilag megvizsgálták, s az erről készített jegyzőkönyvet a vízikönyv okirattárában elhelyezték. A közvetlen rendőri felügyeletet a vizek és a vízi művek felett az elsőfokú hatóság gyakorolta. A 181. § tartalmazta a vízikönyv vezetésének kötelezettségét minden törvényhatóság alispánjánál vagy polgármesterénél. A vízikönyv és okiratgyűjtemény megtekintését engedélyezték, s díjazás fejében azokról másolatokat is készíthettek. A vízikönyvi bejegyzés elmulasztását bírság-fizetési kötelezettség terhelte.

A hetedik fejezet tartalmazta a 184–188. §-ban a *büntető határozatokat*. A különböző kihágásokat 300 Ft-ig terjedő pénzbüntetéssel szankcionálták, a vizek ártalmas anyagokkal történő fertőzését pl. 100 Ft-tal büntették.

A nyolcadik fejezet az *átmeneti intézkedésekkel* foglalkozott a 189–192. §-ban. A már említett 2 év türelmi idő, a kibocsátott hirdetmények és igazolási határidők szerepeltek benne. A 192. § a vízhasználati jogok közül a külön szabályozással bírót csak érintette – így a halászati, malom- és révjogot.

A kilencedik fejezet a *zárhatározatok* címet viselte a 193–196. §-ig. A 193. § nyolc korábbi törvényt helyezett hatályon kívül, a 196. § pedig a törvény végrehajtásával a földművelés-, ipar- és

kereskedelemügyi, a közmunka- és közlekedésügyi, a pénzügyi, az igazságügyi és a belügyminisztert bízta meg.

Ha végezetül összegezni kívánjuk a vízjogi törvény jelentőségét, elsősorban Kvassay visszatekintő véleményére hivatkozhatunk. „A modern vízgazdálkodásnak alapját a Vízjogról szóló 1885. XXIII. tc.-ben raktuk le. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy életbelépte óta nemcsak teljesen bevált és a különleges hazai viszonyok között sem akasztotta meg a haladást, sőt ellenkezőleg, az abban lefektetett helyes elvek további törvényhozási intézkedéseknek szolgáltak alapjául. Vízjogi törvényhozásunk terén csakis arra van szükség, hogy a külön, tekintélyes számú törvényeinket egységes törvénykönyvbe foglaljuk össze és az egyes törvények kisebb hiányait és hézagait ebből az alkalmából kipótoljuk.

Az elvek helyesek, sok esetben megelőztük Európa nyugati államainak vízi törvényhozását is, de ami a fődolog, egyúttal teljes fejlődési szabadságot biztosítottunk a legmodernebb vízgazdálkodás részére.”

Az 1885. évi XXIII. tc. a régi bevált és helyes törvények egyes elemeit is megtartotta és magába foglalta a gyakorlati élet új tapasztalatait. A természet ajándékát, a vizet, csak szűk korlátok között ismerte el magántulajdonnak, s a víz használatára mindenkinek jogot biztosított. A vízjogi törvény lehetővé tette, hogy a közérdekű lecsapolások, vízrendezések az érdekeltek egy részének akarata ellenére is végrehajthatókká váltak.

S befejezésül: ha az 1992. évi dokumentumra gondolunk, ismét Kvassaytól: „A víz az emberi és állati életnek egyik nélkülözhetetlen anyaga, miért is annak élvezhető állapotban megtartása a közgazdaságnak is egyik legfontosabb feladata.

Az 1885. XXIII. tc. életbelépte óta szakadatlan küzdelem folyik a vizek beszennyezése ellen és örömmel állapíthatjuk meg, hogy a küzdelemnek máris megvannak kézzel fogható eredményei és a vízjogi ítélkezés is immár annyira kialakult, hogy a helyzetnek nemcsak további romlása tekinthető kizártnak, hanem a már engedélyezett iparvállalatoknak a törvényes keretekbe való szorítása is kellő eredménnyel folyik.

Szerencsénk, hogy a kérdést még akkor sikerült haladásában megragadnunk, mikor az ipari szennyezés nem öltött nyugati, iparúzó államokban található mérveket.”